

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Спеціальність 035 «Філологія»

Функціональне навчання граматики на різних етапах

Допущено до захисту «__» _____ 2020 р.

Зав. каф. германської філології _____ канд. філол. наук, проф. Кобякова І. К.

Виконала:
студ. групи ПР-63
Юркова Анастасія Миколаївна

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц.
Таценко Наталія Віталіївна

Суми 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	6
1.1 Особливості оволодіння граматиною англійської мови.....	6
1.2 Застосування принципів комунікативно-когнітивного підходу для навчання граматики студентів.....	9
РОЗДІЛ 2 ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ	15
2.1 Особливості формування англомовної граматичної компетенції майбутніх викладачів під час проходження педагогічної практики	15
2.2 Особливості створення системи вправ для розвитку іншомовної граматичної компетенції студентів на різних етапах.....	19
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	28

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМ – англійська мова

ГК – граматична компетенція

ГНГ – граматичні навички говоріння

ГС – граматична структура

ІГК – іншомовна граматична компетенція

ІКК – іншомовна комунікативна компетентність

ІМ – іноземна мова

ККП – комунікативно - когнітивний підхід

МД – мовленнєва діяльність

РМ – рідна мова

ВСТУП

В умовах безперервного розвитку міжнародних контактів вивчення іноземних мов набуває важливого значення. При вивченні іноземної мови головну роль відіграє комунікативна компетентність, яка містить в собі лінгвістичну компетенцію, однією із ключових компонентів якої є граматична.

Навчати граматиці іноземної мови – це означає розвивати у студентів граматичні навички. Пошук оптимальних шляхів щодо їх розвитку слід почати з усвідомлення того, як відбувається породження мовленнєвого висловлювання в мові оригіналу, при сформованих мовленнєвих механізмах. Знаючи це, можна чітко уявляти собі, які саме процеси слід формувати у студентів, яким способом організувати їхню навчальну діяльність.

Беручи до уваги те, що при вивченні граматики будь - якої мови студенти мають багато труднощів, викладач повинен організувати навчання таким чином, щоб студенти могли співвідносити граматику рідної мови з граматикою тієї мови, яка вивчається. Як сказав великий німецький класик І.В. Гете: *«Wer fremde Sprachen nicht lernt, weiß nicht von seiner eigenen»*, «Для того, щоб зрозуміти рідну мову, треба навчитись розмовляти іноземними ».

Вивченням граматичної компетенції займалися такі вітчизняні і зарубіжні дослідники: Андрущенко А. О. [2], Задорожна І. П. [7], Руснак Д. А. [17], Стеченко Т. О. [21], Dirven R. [24].

Мета бакалаврської роботи полягає у дослідженні особливостей навчання граматики на різних етапах.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі основні **завдання** дослідження:

- 1) розглянути особливості розвитку граматичної компетенції у студентів;
- 2) виокремити принципи щодо формування іншомовної комунікативної компетентності;

- 3) дослідити, як формується іншомовна граматична компетенція студентів на різних рівнях;
- 4) з'ясувати, які вправи використовувати для вдосконалення граматичних навичок на різних етапах.

Об'єктом дослідження є граматичні навички студентів.

Предметом дослідження є особливості розвитку граматичних навичок студентів.

Методи дослідження. У роботі застосовувалися такі методи, як спостереження, порівняння, зіставлення, метод індукції та дедукції.

Новизна бакалаврської роботи полягає у розробці рекомендацій та настанов щодо якісного навчання граматики на різних етапах.

Теоретичною значущістю роботи є систематизація теоретичних передумов дослідження особливостей навчання граматики на різних етапах.

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування на заняттях з іноземної мови запропонованих нами підходів та вправ для вдосконалення граматичних навичок усіх видів мовленнєвої діяльності.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних і додаткових джерел та ілюстративного матеріалу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

1.1 Особливості оволодіння граматиною іноземної мови

У навчанні іноземної мови граMATика відіграє провідну роль. Можна сказати, що це фундамент; основа, на якій ґрунтується лексика. Вивчення граMATики, а також розпізнавання граMATичних форм усно та на письмі реалізується завдяки розвитку граMATичних навичок.

Слово «граMATика» походить від грецького «grammatike», яке перекладається як «мистецтво письма». Словник англійської мови Макмілана визначає граMATику як «набір правил, які описують структуру мови та керують формуванням речень [26].»

Так, граMATика – це розділ мовознавства, який вивчає будову мови, тобто систему морфологічних категорій і форм, синтаксичних категорій і конструкцій.

ГраMATика як наука поділяється на:

- 1) **формальну**, що відповідає за граMATичні форми та їхню структуру і **контенсивну (семантичну)**, що відповідає за значення цих форм і структур;
- 2) **синхронічну**, яка вивчає будову мови протягом певного часового періоду і **діахронічну**, яка вивчає мовну будову в її історичному розвитку. Також існує так звана **функціональна** граMATика, завдання якої полягає у дослідженні тих функцій, що виконують граMATичні одиниці [9, с.262].

При вивченні граMATики, ми узагальнюємо все, що знаємо. Процес оволодіння іноземною мовою (ІМ) можливий лише при тісному взаємозв'язку теорії граMATики та її застосування на практиці. Тобто граMATичні правила потрібно осмислювати, такий підхід поступово входить у звичку і їх використання стає автоматичним.

Немає необхідності ставити володіння іноземною мовою за мету, його потрібно використовувати як засіб щодо вирішення комунікативних завдань. Для майбутніх перекладачів граматична компетенція є основною складовою частиною їхньої професійної діяльності. Без неї вони не зможуть досконало оперувати мовою.

Граматична компетенція – правильність вживання граматичних форм іноземної мови відповідно із законами та нормами граматики [15, с.160].

На думку Д. А. Руснак [17], сформованість граматичної компетенції передбачає взаємодії таких складових:

- знання граматичної системи мови, яка вивчається;
- репродуктивні та рецептивні граматичні навички;
- вміння вживати граматичні структури у власному мовленні та аналізувати мовлення інших.

Граматичні навички повинні визначатися такими рисами як автоматизованість, стійкість і гнучкість, їхнє формування повинно відбуватися поетапно, при цьому студенти мають бути звільнені від напруження та швидкої втоми. Граматичні навички поділяються на такі, як рецептивна та репродуктивна. Головною ознакою рецептивної граматичної навички є здатність сприймати інформацію на слух та візуально. Сприймання здійснюється через розпізнавання і співвіднесення граматичних форм з конкретним значенням [13, с.240].

Здатністю передавати інформацію під час говоріння та письма визначається репродуктивна граматична навичка. Для того, щоб навчитися вільно формулювати свої думки, в першу чергу потрібно обрати граматичну структуру (ГС) згідно до ситуації мовлення, а потім оформити її беручи до уваги морфологічні та синтаксичні особливості [13, с.239]. Репродуктивні та рецептивні граматичні навички відрізняються тим, що перша реалізується відповідно до ситуації мовлення, а друга – до сприймання звукового або графічного образу граматичної структури.

Студент – це багаж, який викладач повинен постійно наділяти знаннями. У ЗВО навчання іноземної мови розцінюється як механізм, робота якого обумовлюється багатьма факторами (підходи, принципи, методи). Для досконалого володіння іноземною мовою використовують імпліцитний та експліцитний підходи.

Імпліцитний підхід застосовують на початку етапі навчання. Він не загострює увагу на поясненні правил і складається з двох методів:

- *структурного*, засвоєння повсякденних фраз за яким відбувається несвідомо;
- *комунікативного*, за яким іноземна мова вивчається під час спілкування [9].

Перевагою цього підходу є постійне повторення, що сприяє автоматичному застосуванню граматичної конструкції. А недоліком – вправи одноманітного характеру.

Процес оволодіння граматиною іноземної мови за експліцитним підходом протікає відповідно до методів індукції та дедукції. Метод індукції передбачає перехід від конкретних прикладів до теорії [25]. Тобто спираючись на аналіз створеного граматичного явища, студенти мають самостійно сформулювати правило та виконати вправи на підстановку або переклад, що сприятиме покращенню пам'яті та розвитку інтуїції. Але потрібно взяти до уваги, що неправильно визначене правило може призвести до грубих помилок під час спілкування.

Ефективність дедуктивного методу визначається вмінням оперувати правилами, застосовувати їх на практиці і моделювати життєві ситуації [25]. Студенти усвідомлено формують граматичні структури, перевіряють знання на ідентичних реченнях за межами активного вокабуляру. Як наслідок, вони не можуть застосовувати експліцитні знання під час спілкування наживо. На їх думку найбільшою помилкою є те, що вивчення одних і тих самих правил та граматичних структур відбувається протягом років, а потрібних змін у рівні володіння іншомовною компетентністю не відбувається.

Тож, проаналізувавши особливості оволодіння граматиною іноземної мови можна дійти висновку, що вищезазначені підходи та методи мають свої плюси та мінуси і у практичній діяльності доречно використовувати їх разом. Викладачі повинні подбати про те, щоб граматичні навички студентів були сформовані раціонально і виховати розуміння того, як правильно ними користуватися під час спілкування.

1.2. Застосування принципів комунікативно-когнітивного підходу для навчання граматики студентів

У викладанні ІМ, комунікативно – когнітивний підхід (ККП) сприяє інтеграції мовних та когнітивних моделей з метою створення мовленнєвого висловлювання, завдяки якому змінюється процес оволодіння іншомовною граматиною[6]. Тобто від вивчення правил і малоефективної практики ми переходимо до когнітивної структури граматичного явища та схеми процесу пізнання, що складається з двох етапів: формування типу і його відтворення.

ККП має на меті формування когнітивних структур, що існують як форми створення і збереження у пам'яті студентів типів складних граматичних явищ ІМ. На думку Стеченко Т. О. [21], комунікативно-когнітивному підходу притаманні такі ознаки:

- 1) дотримання принципу комунікативності та свідомості;
- 2) зосередження на функціях граматичних моделей;
- 3) особлива увага до міжмовної інтерференції.

Для вдосконалення граматичних навичок говоріння (ГНГ) у студентів можна застосувати нижчезазначені принципи ККП:

- принципи, які досліджують комунікативність у вивченні англійської мови (АМ) (*принцип комунікативної спрямованості; принцип комплексності; принцип функціональності; принцип автентичності*);

- принципи, які досліджують когнітивність у вивченні АМ (*принцип свідомості, принцип контрастивності*);
- принципи, які досліджують комунікативно - когнітивний підхід (*принцип діяльнійної основи, інтеркультурний принцип*)[6, с.3] .

Принцип комунікативної спрямованості має на меті формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК) у студентів і доводить, що вивчення мови здійснюється лише під час спілкування, за допомогою якого породжуються граматичні навички [6, с.3]. Під час розмови англійською мовою, студент розуміє, яким чином будується речення (розповідне, питальне, заперечне). Наприклад, **What is going on?** У цьому випадку на перше місце виноситься питальне слово, на друге - дієслово «to be», а потім - основне).

Принцип комплексності сприяє формуванню навичок усіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання, читання та письма). Вони тісно пов'язані між собою. Особливо взаємозалежними є читання і письмо[6, с.3].

Коли студент читає текст АМ або навіть рідною мовою (РМ), він повинен виписувати звідти невідомі слова, терміни для поповнення лексичного запасу, для розвитку моторної, образної, словесно-логічної пам'яті. Як-то кажуть: «Хто багато читає, той грамотно пише».

Завдяки цьому принципу, студент поступово оволодіває практичною стилістикою (розділ мови, який вивчає способи і форми використання мовних засобів (лексичних, граматичних), залежно від ситуації, сфери спілкування), за допомогою якої забезпечується розуміння сучасних мовленнєвих норм, ефективне засвоєння правил та якісне виконання вправ.

Так само говоріння і аудіювання. Є рецептивно-репродуктивні види мовленнєвої діяльності (МД), наприклад синхронний переклад та репродуктивні – усне відтворення запам'ятованої інформації. Коли студент уважно слухає себе під час говоріння, він контролює себе і розуміє

правильність вживаної граматичної форми [6]. Наприклад: *my mother cooks very well*. Він вже не скаже *cook* без *s*, бо знає, що в англійській мові для займенників *he, she, it* ми застосовуємо *-s* або *-es*.

Принцип функціональності засновано на думці, що граматику вивчається під час мовлення; свідомо, а не формально. Граматичний матеріал за цим принципом подається з використанням наступних підходів:

1) *системно-структурний* (матеріал демонструється за допомогою таких семантико - синтаксичних відношень як предикативні, доповнювальні, апозитивні, які формують логічну основу висловлювання);

2) *функціонально-смісловий*, за яким граматичний матеріал відбирається ретельно та подається згідно зі змістом висловлювання[6, с.4].

Обидва підходи є важливими і який обрати для реалізації принципу вирішують, виходячи з цілей навчання. Принцип є дійсним за умови, якщо форма, значення і функції мовного явища об'єднані.

Принцип автентичності ставить на перше місце не той матеріал, який передбачено навчальною програмою, а той, що взято з «реального життя» [6, с.4]. Наприклад, рольові ігри, спонтанна комунікація (коли комунікатор не замислюється над тим, що каже, не шукає потрібних слів, а вільно виражає свою думку за допомогою простих граматичних структур і виразів із засвоєного раніше). Застосування автентичних (оригінальних) матеріалів підвищує вмотивованість студентів до вивчення іноземних мов, допомагає запам'ятати довгі фрази. Цей принцип розвиває усі види мовленнєвої діяльності та допомагає засвоювати лексику і граматику одночасно. Наприклад, якщо студенти не можуть запам'ятати сталі фрази (**get on one's high horse**- *поводитися зверхньо*), викладач повинен організувати навчальний процес так, щоб студенти використовували ці слова на практиці (під час розмови), спираючись на рідну мову (скласти речення українською, а потім - іноземною). Це полегшить роботу з лексичними та граматичними елементами.

Принципи, що досліджують когнітивність у вивченні АМ, зосереджені на ментальній діяльності студентів [6]. Спираючись на зв'язність таких ментальних дій як відкриття нового, розширення кругозору, спостереження, викладач повинен побудувати навчальний процес таким чином, аби вони зрозуміли, що являє собою граматичне явище, . Він повинен дати зрозуміти, що являє собою поняття «граматичне явище», навчити робити висновки щодо його форм та функцій і сформувані за цим принципом прагнення до автономного навчання та безупинної роботи для покращення власних граматичних знань та навичок.

Готовність до навчання, бажання самовдосконалюватися, дізнаватися нове являє собою **принцип свідомості** [6, с.6]. Показником свідомості може бути вміння студента застосовувати певне граматичне правило на практиці, демонстрація здатності розпізнавати граматичні конструкції під час слухання і читання, говоріння і письма (студент повинен вміти обговорювати те, що чує/бачить). Це важливо для майбутнього викладача іноземних мов!

Даний принцип допомагає осмислити граматичні явища, що вивчаються за допомогою методу зіставлення, порівняння білінгвальних явищ рідної та іноземної мови, аби усвідомити подібне і відмінне, запобігти інтерференції, мовленнєвих помилок, а також забезпечує реалізацію студентами самоконтролю.

Контрастивний принцип доводить, що теорія і практика тісно пов'язані між собою за допомогою *принципу опори на рідну мову* і *принципу урахування рідної мови*. **Принцип опори на рідну мову** спонукає студентів до порівняння явищ РМ та ІМ, до аналізу подібних та відмінних ознак, а також спрямований на засвоєння теоретичного матеріалу. **Принцип урахування рідної мови** сприяє практичному опануванню ІМ. Він орієнтований на викладача з метою запобігання інтерференції (явище, при якому мовні засоби рідної мови призводять до виникнення помилок у мові, яка вивчається) та наявності переносу (явище, яке свідчить про те, що подібність деяких граматичних структур сприяє якісному засвоєнню іноземної мови) [6, с.7].

Приклад інтерференції: За правилами англійської мови найвищий ступінь порівняння вживається з означеним артиклем «the» (*the best, the worst, the oldest*). Але через те, що в українській мові префікс *най* вважається елементом найвищого ступеня порівняння, в англійській - студенти часто не ставлять артикль, який є основним показником найвищого ступеня порівняння: *She is best mom in the world – Вона найкраща мама на світі.*

Приклад переносу: в англійській мові існує певний ряд прийменників (of, to, with), які передають ті відношення, що в українській передаються за допомогою непрямих відмінків. *This is book of my sister – Це книжка моєї сестри* (у даному випадку за допомогою родового) .

До принципів, які досліджують комунікативно-когнітивний підхід відносяться *принцип діяльнійної основи навчання* та *інтеркультурний принцип*[6].

Принцип діяльнійної основи наголошує на тому, що процес оволодіння граматичними навичками ІМ відбувається за допомогою інтерактивного навчання [6, с.9]. Метою такого навчання є забезпечення взаємодії викладача і студентів. Завдяки цьому студенти відчувають власну майстерність, впевненість у своїх знаннях, що сприяє досягненню успіху в навчанні, а викладач виступає як лідер.

Інтерактивне навчання організовується за допомогою моделювання життєвих ситуацій ІМ, до яких входять:

- діалоги;
- рольові ігри;
- проектна діяльність (демонструє вміння студента визначати мету власного дослідження, завдання, а також здатність викладача та експертної групи студентів об'єктивно оцінювати роботу колег;
- методи колективного творчого пошуку варіантів вирішення проблем (*метод «мозкового штурму», метод конференції ідей, метод колективного блокноту*)[12, с.223].

Завдяки цим складовим, майбутні перекладачі – викладачі зможуть якісно засвоїти граматичний та лексичний матеріал, подолати комунікативний бар'єр, вирішувати повсякденні проблеми на міжнародному рівні.

Інтеркультурний принцип полягає у веденні діалогу між різними культурами. За В.О. Калініним, діалог культур – це "порівняння взаємодії та розуміння інших культурних цінностей" [8]. Майбутній вчитель ІМ повинен вміти:

- встановлювати контакт з представником культури;
- вільно вести діалог на будь – яку тематику;
- поважати традиції та звичаї певної культури;
- толерантно ставитись до представників культури;
- створювати товариські стосунки між носіями певних культур.

Отже, нами було розглянуто принципи комунікативно – когнітивного підходу. Усі вони поєднані між собою та сприяють вдалому формуванню граматичних навичок, розвивають мовленнєво - розумову активність, а також стимулюють і мотивують навчально-пізнавальну діяльність студентів за допомогою втілення ідей у життя.

РОЗДІЛ 2

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ

2.1 Особливості формування англомовної граматичної компетенції майбутніх викладачів під час проходження педагогічної практики

К.Д. Ушинський вважав, що метод викладання можна вивчити з книги або зі слів викладача, але набути навичок у вживанні цього методу можна тільки довготривалою практикою [22]. Якісна педагогічна практика забезпечує закладання надійного фундаменту знань, умінь та навичок для професійної діяльності майбутніх викладачів.

Оскільки тема нашої бакалаврської: *«Функціональне навчання граматики на різних етапах»*, ми повинні дослідити особливості поступового формування англомовної граматичної компетенції у студентів під час проходження педагогічної практики. Відповідно до принципів комунікативно-когнітивного підходу до формування ІГК застосовують чотири рівні:

- 1) *орієнтовно - підготовчий;*
- 2) *формувальний;*
- 3) *узагальнювальний;*
- 4) *контролюючий* [7].

Орієнтовно – підготовчий рівень передбачає ознайомлення студентів з новим граматичним явищем на першому році навчання у ЗВО. Вони отримують належну теоретичну базу, необхідні мовленнєві зразки у вигляді речень та виконують мовленнєві дії за прикладом [7, с.85]. Мета орієнтовно - підготовчого рівня полягає у розвитку усного та писемного мовлення.

Викладач зобов'язаний перевірити знання, з якими студенти вступили до ЗВО як з рідної мови так і ІМ, подбати про те, щоб вони осмислили комунікативне значення певної граматичної структури, функції, які вона

виконує у мовленні, а також забезпечити тренувальні вправи, які спрямовані не тільки на розвиток МД (найчастіше це вправи на розпізнавання, диференціацію та ідентифікацію граматичних структур), але й на розвиток педагогічних навичок. Для цього проводяться дидактичні та рольові ігри, дискусії та бесіди, що мають на меті стимулювання навчальної діяльності і допомагають виявити особисті можливості студента.

Коли я проходила педагогічну практику, то проводила зі студентами такі дидактичні ігри як «Крокодил» та «Зіпсований телефон». Під час першої гри, студент ставав перед аудиторією, обирав слово за темою, що вивчається та демонстрував його публіці, яка повинна була вгадати, що це за слово. Наприклад, сталий вираз *I'm hungry like the wolf* студент пояснював за допомогою рухів, малюючи в повітрі хвіст та вухи, а *fish landings* – кресливши на дошці ставок та вудку. Під час другої гри, студенти виходили з аудиторії, одного з них я залишала і шукала в Інтернеті речення англійською мовою, яке він запам'ятовував для того, щоб передати іншому студентові за вибором і так далі. Я помітила, що такі ігри мотивують студентів до вивчення англійської мови, тому вони швидко засвоюють нову лексику, про що свідчать написані ними диктанти та утворені речення.

Далі переходимо до **формульовального рівня**, який охоплює період навчання студентів протягом другого і третього року [7, с.86]. Цей рівень відповідає за формування граматичних навичок в усіх видах МД та передбачає початок автоматизації постійних компонентів мовленнєвої дії в однотипних ситуаціях, потім виконуються вправи на підстановку, трансформацію і т.д.

Студенти навчаються працювати самостійно, намагаючись аналізувати пройдений матеріал, класифікувати та оцінювати нові значення за допомогою знань, які вони отримують під час вивчення таких дисциплін, як педагогіка, філософія. Викладач повинен виховувати у студентів відчуття потреби у граматичній компетенції, дати їм зрозуміти, для чого вона необхідна у майбутньому. Для цього проводяться семінари, презентації.

Наприклад, я демонструвала студентам фрагменти з кінофільмів, таких як *Friends*, *Charlie and the Chocolate Factory*, при перегляді яких вони розпізнавали належну граматичну конструкцію та розповідали про неї. Студенти доповнювали та, за необхідністю, виправляли один одного. Після цього я дійшла висновку, що презентації на заняттях з іноземної мови сприяють розвитку образної пам'яті студентів, доказом слугувало швидке знаходження наявних граматичних конструкцій в текстах та передача їх на письмі.

Узагальнювальний рівень передбачає об'єднання теоретичних та практичних знань і відповідає за вдосконалення граматичних навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності [7, с.87]. Також ці знання взаємодіють з тими, які студенти отримали у процесі вивчення професійно – орієнтованих навчальних дисциплін. Студенти перевіряють теорію на практиці, виявляють творчі здібності, моделюючи життєві ситуації, а потім виконують роботу над власними помилками граматичного і методичного напрямку. Наприклад, при проходженні педпрактики, я просила студентів скласти діалоги з вивченими конструкціями (умовні, модальні), після чого вони зачитували їх, а я записувала на диктофон. Під час прослуховування запису, вони шукали помилки та аналізували їх. Дуже часто траплялися помилки, пов'язані з утворенням питальних речень. Студент забував про допоміжне слово і ставив на перше місце займенник. **Наприклад**, *You often travel abroad?* замість *Do you often travel abroad?* Для того, щоб помилку не було допущено знов, студент мав утворити декілька питальних речень. За допомогою «snow ball» repetition (наприклад, при повторенні речення *she's been dancing for three hours, she feels tired*), студенти повинні були сказати, що в цьому реченні використовуються *Present Perfect Continuous*, коротко розповісти, за якою схемою побудовано речення, назвати ключові слова, які характеризують даний час у реченні (*for three hours*). Після перевірки самостійної роботи студентів, я помітила, що такі підходи у навчанні сприяють розвитку уваги та уникненню граматичних помилок у майбутньому.

Метою *контролюючого рівня* виступає перевірка бази знань, яка формувалася у студентів протягом чотирьох років навчання в університеті[7, с.87-88]. Перевіряється і оцінюється вона викладачем, який присутній під час ведення занять студентом самостійно, на 4-ому курсі. Викладач спостерігає за процесом ведення заняття, а після цього – надає студентові методичні рекомендації з приводу покращення організації, вносить корективи.

Під час проходження педагогічної практики на 4-курсі, я набула великого досвіду викладання і зрозуміла, чи правильно я визначилася з вибором професії. Підбираючи матеріали для ведення занять, я мала змогу повторити те, що вивчала протягом чотирьох років. Як то кажуть: «Повторення – мати навчання». При вивченні таких граматичних трансформацій, як додавання і вилучення, я розповідала студентам, що собою являють ці трансформації (*за орієнтовно – підготовчим рівнем*), а потім розбирала з ними речення, за якими вони мали визначити, які слова доречно вилучити, а які – додати так, щоб не втратився зміст (*за формальним рівнем*), після цього - студенти складали речення, власні історії, для вдосконалення граматичного аспекту (*за узагальнювальним рівнем*). Для вдосконалення граматичних навичок студентів, я використовувала наочні матеріали, такі як навчальні посібники, ноутбук, роздрукований матеріал.

Отже, практика допомагає сформувати професійну компетентність майбутнього перекладача, яка характеризується як сукупність знань, умінь, навичок і особистісних рис, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність організації навчально-виховного процесу.

2.2 Особливості створення системи вправ для розвитку іншомовної граматичної компетенції студентів на різних етапах

Питання щодо створення якісної системи вправ для навчання ІМ відіграє важливу роль. Викладачі англійської мови повинні запропонувати та аргументувати таку систему вправ, яка сприятиме якісному формуванню ІГК студентів у рецептивних та репродуктивних видах мовленнєвої діяльності. Адже успішність майбутніх перекладачів залежить саме від запровадження раціональної системи вправ, яка є провідною у процесі засвоєння навчального матеріалу.

Як відомо, існує чотири види мовленнєвої діяльності: аудіювання і читання (рецептивні) та говоріння і письмо (репродуктивні). Усі вони залежать один від одного. Граматичні навички усіх видів мовленнєвої діяльності розвиваються на певних етапах. На початковому етапі – *аудіювання*, на середньому – *говоріння*, на просунутому – *читання*, а на завершальному - *письмо*. За статистичними даними проведених досліджень щодо проблематики інтенсивного навчання, для розвитку граматичних навичок чотирьох видів МД час радять співвідносити таким чином: аудіювання – 45%, говоріння – 30%, читання – 16%, письмо – 9% [20, с.41].

Аудіювання – процес сприйняття усного мовлення на слух. Його метою є розвиток фонематичного та інтонаційного слуху. Граматичні навички аудіювання передбачають автоматизоване розпізнавання морфологічних форм та синтаксичних конструкцій, а саме:

- *уміння розпізнавати еліптичні конструкції;*
- *уміння розуміти мовлення з порушенням граматичних норм;*
- *уміння знаходити відмінність між граматичними формами, які близькі за звучанням [10].*

Коли я готувалася до проведення занять зі студентами, то шукала аудіо записи, які зроблені носіями англійської мови або складала тексти самостійно і записувала своє читання на диктофон. Під час запису я брала до

уваги психофізичні особливості сприйняття тексту на слух, а саме: темп і тембр, висоту голосу та логічні наголоси. Як відомо, для вдосконалення навичок аудіювання, студенти виконують вправи некомунікативного (на підстановку, трансформацію) або умовно комунікативного характеру.

Умовно-комунікативна, рецептивна вправа (складена мною за зразком, посилання на який вказано нижче). Під час прослуховування інтерв'ю зверніть увагу на модальні дієслова та знайдіть модальне дієслово з перфектним інфінітивом. Випишіть їх.

Transcript:

*Інтерв'юер(Peter Saizon): Good afternoon, Mr. Johnson. My name is Peter Saizon. **Can** I interview you?*

*Лінгвіст(Mr. Johnson): Yes, you **must** be a journalist?*

*Інтерв'юер(Peter Saizon): Yes, sir. Do you think students **should** know foreign languages?*

*Лінгвіст(Mr. Johnson): Yes, they **must**, especially they **ought** learn English well.*

Інтерв'юер (Peter Saizon): What languages do you speak?

Лінгвіст(Mr. Johnson): I speak English, Polish, German, Chinese.

Інтерв'юер (Peter Saizon): Do you travel on business trips from the company you work for? Do you consider this an achievement of mine?

*Лінгвіст(Mr. Johnson): Yes, I go. I consider, that this is an opportunity that **I don't think I could have dreamed of.** (Александров В.М., 15.05. 2020)*

Під час прослуховування я зупиняла запис та просила студентів повторити речення з правильною інтонацією, зробити переклад, пояснити, чому перед ім'ям героя стоїть *is* або чому в контексті використано саме *trips*, а не *trip*. Після прослуховування студенти зачитували виписані модальні дієслова з перекладом.

Відомо, що труднощі часто виникають через так зване явище омонімії в межах службових слів. Наприклад, прослуховуючи один з текстів, студенти

почули такі речення: *Look for my dress, please* та *Look, your father bought a dress for you* і не зрозуміли, в чому різниця, переклавши в обох реченнях слово «look» як «дивитись». Для того, щоб вони відчули різницю, я пояснила, що «look for» – це фразове дієслово, яке перекладається одним словом «шукати», а в другому випадку – look та for виступають як окремі елементи.

Від аудіювання плавно переходимо до граматичних навичок говоріння. **Говоріння** – озвучення думки, перехід з внутрішнього коду на звуковий. Граматичні навички говоріння включають в себе володіння такими операціями:

- *відбір граматичної структури, яка є необхідною для вираження думки;*
- *відбір необхідних граматичних флексій, слів, що формують структуру речення [15, с.161].*

Говоріння щільно пов'язано з аудіюванням. Після прослуховування тексту, я обговорювала зі студентами його зміст. Студенти відповідали на питання, використовуючи належні граматичні конструкції. Я намагалася контролювати, щоб під час відповіді студенти правильно узгоджували часи, не порушували порядок слів, правильно вимовляли слова. Розглянемо питання, які я задавала студентам для обговорення.

Give full answers to questions about the content of the listened dialogue.

What is the name of the journalist?

Do you understand who is the one who is interviewed by profession?

How many languages does Mr. Johnson know?

T: How do you understand what a modal verb can express?

St: Can refers to a group of modal verbs that express the speaker's personal attitude. For example: opportunity, desire, duty, necessity, readiness.

T: What else?

St: The verb can is used in the following situations: 1. When we talk about mental or physical ability (I can sing). 2. When we ask permission to do something or ask about a request (Can I help you?).

T: And about the verb should?

St: We use it in the following cases if we give advice to someone or ask for advice. (Александров В.М., 15.05. 2020)

Якщо студент має труднощі з розмовною англійською, він може спочатку висловитися українською, а потім за допомогою викладача поступово побудувати речення іноземною. Як зазначалося у попередніх розділах, яскравими вправами для цього є розігрування життєвих ситуацій. Під час проведення занять я надавала студентам зразки, за якими вони склали ситуації (мал.2.1)

BUYER	PATIENT	WAITER
<p>You are a buyer in cosmetic shop. You would like to buy perfume, lipstick and eye shadow. During the role you must say:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Can I test it for myself? 2) I do not like this smell/color! 3) I prefer delicate colors / floral aromas. <p>You can say them in any order.</p>	<p>You are at the doctor's appointment. You have a sore throat and headache. During the role you must say:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) I have high temperature. 2) Can I take Aspirin? 3) I do not drink tea with honey! <p>You can say them in any order.</p>	<p>You are a waiter. During service you must to say:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) How many servings do you bring? 2) We do not have such a dish! 3) We have mushroom soup. <p>You can say them in any order.</p>

Мал.2.1 Зразки для моделювання життєвих ситуацій

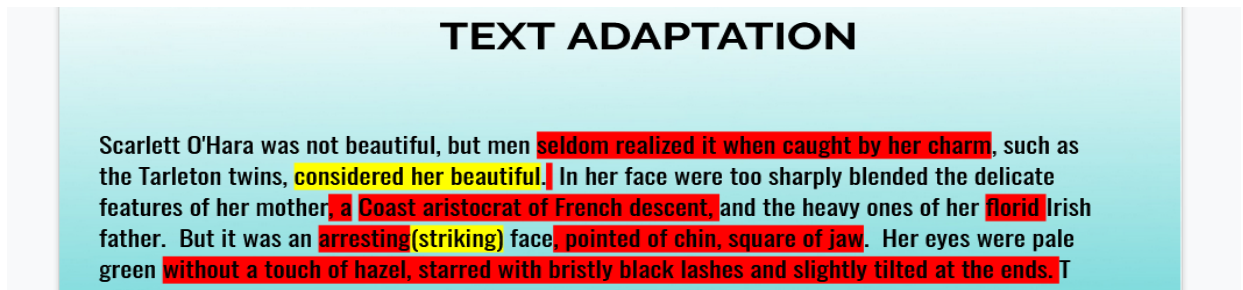
Рецептивна навичка **читання** передбачає миттєве розпізнавання певної граматичної структури, що представлена в тексті у вигляді графічного коду.

Граматичні навички читання полягають у:

- 1) встановленні зв'язків між словами;

- 2) встановленні смислових зв'язків між реченнями;
- 3) вмінні виокремлювати певні граматичні конструкції [15, с.161].

Для вдосконалення граматичних навичок читання, ефективними вважаються вправи на підстановку. Коли я працювала зі студентами, то креслила на дошці схему речення, наприклад: Do/does + підмет (–) + присудок (=) + обставина (- -) ? З прочитаного тексту студенти підставляли у схему належне речення. Також я намагалася залучати студентів до читання автентичних текстів, які відображають реалії життя, ознайомлюють з історією, культурою країни, тобто формують соціокультурну компетенцію. Корисною вправою є адаптація тексту (мал.2.2), студенти можуть вилучати або додавати певні елементи з метою кращого осмислення граматичних структур.

Мал.2.2 Адаптація тексту (червоний колір позначає вилучення, жовтий – заміну). Текст взято з роману Маргарет Мітчел «Звіяні вітром».

Навички *письма* тісно пов'язані з навичками аудіювання, говоріння і читання. Людина пише, а значить чує себе, свої думки, веде розмову зі своєю свідомістю, зчитує інформацію зі свого мозку і викладає її письмово. Аби вдосконалити граматичні навички письма, викладач зобов'язаний періодично перевіряти знання студентів, мається на увазі те, як вони розпізнають морфологічні форми та синтаксичні конструкції шляхом написання диктантів, summary, проводити синтаксичний та морфологічний розбір, і знов – таки мотивувати до читання. Викладач розповідає певну тему і підкріплює її практикою.

Умовно – комунікативна, продуктивна вправа. *Work in pairs. Most of the sentences below have mistakes. Find and correct them. 1. She asked if daughter had filled her diary yesterday. 2. You attended classes last week? 3. There are a lot of fox in this forest. 4. They likes to read books. 5. What color of phone do you choose? 6. Does you has any idea?* (Черноватий Л.М., Карабан В.І. 15.05.2020).

Альтернативна вправа. *1. Are there some/any bottles in the case? 2. There aren't any/no fruits on the market. 3. We haven't got some/any copybooks. 4. Any/some animal can do it. 5. If I can protect in any / no way, let me know. 6. We can see you any / some time next week* (Черноватий Л.М., Карабан В.І. 15.05.2020).

Отже, нами було розглянуто граматичні особливості та вправи початкового, середнього, просунутого та завершального етапів. Ми дійшли висновку, що для гарного володіння граматиною іноземної мови, потрібно розробити ефективну базу вправ, яка сприятиме швидкому розпізнаванню синтаксичних конструкцій і морфологічних форм під час слухання, говоріння, читання та письма. Основи закладаються при аудіюванні, від нього залежить, як ми оволодіємо навичками інших видів МД. Якщо ми не навчимося розуміти сутність тексту, який слухаємо, то в подальшому не зможемо повноцінно спілкуватись, читати та писати.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі нами здійснено теоретичне обґрунтування особливостей оволодіння граматичним матеріалом студентами, встановлено як для навчання граматики застосовують принципи комунікативно-когнітивного підходу, досліджено особливості формування англомовної граматичної компетенції майбутніх викладачів під час проходження педагогічної практики, визначено граматичні ознаки рецептивних та репродуктивних видів мовленнєвої діяльності та розглянуто вправи, які використовуються для функціонального навчання граматики на різних етапах.

Ми дізналися, що граматичні навички визначаються такими рисами як автоматизованість, гнучкість і стійкість, їхнє формування відбувається поетапно. Використовуючи метод порівняння, ми виявили, що головною відмінністю рецептивних та репродуктивних граматичних навичок є те, що репродуктивна реалізується відповідно до ситуації мовлення, а друга – до сприймання звукового або графічного образу граматичної структури.

За допомогою методу спостереження ми зрозуміли, яким чином принципи комунікативно-когнітивного підходу впливають на розвиток граматичних навичок студентів. Як виявилось, основними принципами щодо вдосконалення граматичних навичок говоріння у студентів виступають: 1) принцип комунікативної спрямованості; 2) принцип комплексності; 3) принцип функціональності; 4) принцип автентичності; 5) принцип свідомості; 6) принцип контрастивності; 7) принцип діяльній основи; 8) інтеркультурний принцип. Під час дослідження нами було встановлено, що ККП має на меті формування когнітивних структур, котрі існують як форми створення і збереження у пам'яті студентів типів складних граматичних явищ ІМ.

Як виявилось, відповідно до принципів комунікативно - когнітивного підходу до формування ІГК застосовують чотири рівні: 1) орієнтовно-

підготовчий; 2) формувальний; 3) узагальнювальний; 4) контролюючий. Саме за цими рівнями завдяки таким дисциплінам як психологія, педагогіка, філософія та дидактичним і рольовим іграм, бесідам та дискусіям поступово розвиваються та вдосконалюються граматичні навички. За методом дедукції, спочатку ми повинні ознайомитись з певним граматичним явищем, після цього навчитись поєднувати теорію та практику за допомогою вправ на трансформацію, підстановку і головне – моделювання життєвих ситуацій з використанням належних конструкцій.

При написанні бакалаврської роботи ми співставили усі види МД і з'ясували, що головною особливістю граматичних навичок на всіх чотирьох етапах – на початковому, середньому, просунутому та завершальному – виступає вміння розпізнавати синтаксичні конструкції та морфологічні форми. У дослідженні запропоновано спеціальні вправи щодо функціонального навчання граматики: некомунікативного та умовно комунікативного характеру і виявлено, що для досконалого розвитку граматичних навичок аудіювання, говоріння, читання і письма потрібно, щоб викладач і студенти постійно взаємодіяли, не втрачали можливість зайвий раз закріпити вивчений матеріал шляхом виконання вправ, разом шукали шляхи вирішення проблем щодо граматичних навичок на різних етапах: слухали музику іноземною, дивилися фільми, читали книжки, розмовляли та складали вправи на переклад.

Мету дослідження досягнуто, основні завдання відповідно до поставленої мети виконано.

Я, Юркова Анастасія Миколаївна, своїм підписом засвідчую, що моя бакалаврська робота «Функціональне навчання граматики на різних етапах» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. При написанні роботи я дотримувалась принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

Підпис:

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмалдінова О. М. Практична грамати́ка англійської мови : навч. посібник / О.М. Акмалдінова, Л.В. Будко, С.П. Фатєєва. – 5-е вид., стер. – К. : НАУ, 2016. – 148 с.
2. Андрущенко А. О. Методичні передумови формування граматичної компетентності майбутніх філологів із французької мови як другої іноземної / А. О. Андрущенко // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 3 (75). Педагогічні науки. – 2014. – С.118–122.
3. Анісімова А. О. Специфічні особливості формування граматичних навичок говоріння німецькою мовою після англійської у майбутніх перекладачів / А. О. Анісімова // Філологічні трактати. - 2012. - Т. 4, № 1. - С. 5-10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2012_4_1_3 – (15.05.20).
4. Вовк О.І. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – К: 2008. – С.8.
5. Дубасенюк О.А. Роль педагогічних знань у професійній підготовці майбутнього вчителя//Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О.А.Дубасенюк. –Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. –С.15-43.
6. Дубчак І. П. Принципи формування граматичних навичок говоріння на засадах комунікативно – когнітивного підходу [Електронний ресурс].-С. 1-12. – Режим доступу: [Vknlu Ptp 2011 19 11.pdf](http://vknlu.pptp.com.ua/Files/Vknlu_Ptp_2011_19_11.pdf) – (15.05.2020).
7. Задорожна І. П. Методика організації самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з оволодіння граматичною компетенцією / І. П. Задорожна // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. - 2010. - Вип. 1.31. - С. 83-95. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2010_1.31_13 – (15.05.2020).

8. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: автореф. дис... канд. пед. наук. – Житомир, 2005. - 20 с.

9. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Загальні питання мовознавства. Фонетика і графіка. Лексика і фразеологія. Граматика. Мовна Типологія [Текст] : підруч. для студ. філол. спец. вищ. закл. освіти / М. П. Кочерган . - К. : Видавничий центр "Академія", 2000. - 367 с. - (Альма матер).

10. Літвін І.М. Система вправ для формування англійської аудитивної компетенції у майбутніх учителів на матеріалі відеофонограми-інтерв'ю / Літвін І.М. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Педагогіка та психологія». – Київ: КНЛУ, 2011. – Випуск 19. – С. 118-131.

11. Меденцов О. В. Труднощі навчання аудіюванню на уроці англійської мови в 5 класі / О. В. Меденцов. // Науковий вісник Донбасу. - 2012. - № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_1_12 – (15.05.2020).

12. Москалюк В. І. Дидактична гра як ефективний метод підготовки фахівців соціальної сфери. Вісник ЛДУ БЖД. Львів, 2016. №13. С.221–225.

13. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищ. навч. закладів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./ під загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.

14. Орловська Л. К. Формування граматичної компетенції на засадах інтегрованого навчання у майбутніх учителів англійської мови: дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Лідія Костянтинівна Орловська. – К.,2010. – 301 с.

15. Приходько О. О. Формування граматичної компетенції у процесі навчання англійської мови у технічному ВНЗ / О. О. Приходько // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки. - 2015. - Кн. 2. - С. 160-165.

16. Проценко Н. В. Основні труднощі навчання аудіювання. Наукові праці Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2012. вип. 29 (1). с. 87–89.

17. Руснак Д. А. Формування граматичної компетенції у майбутніх викладачів французької мови з комп'ютерною підтримкою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: романські мови». –К., 2009. –23с.

18. Сімкова І. О. Специфіка навчання професійно - орієнтованого діалогічного мовлення на базі німецької мови як першої іноземної. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2011. № 3.С.64-68.

19. Склярєнко Н.К. Методика формування іншомовної компетентності у техніці письма/Н. К.Склярєнко//Іноземні мови.2012.– № 2.– С.13-18.

20. Станкевич Н. Види мовленнєвої діяльності в аспекті лінгводидактики // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – Вип. 2. – С. 40–47.

21. Стеченко Т. О. Методичні принципи формування професійно орієнтованої англійської граматичної компетенції майбутніх філологів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2003. с.121-124.

22. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. – Т. 1. / За ред. О.І. Пискунова / К.Д. Ушинський. – К.: Рад. школа, 1983. – 489с.

23. Янковець А. В. Особливості розвитку граматичних навичок курсантів нефілологічних спеціальностей під час вивчення професійно-спрямованих тем / А. В. Янковець, О. В. Янковець // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки. - 2015. - № 1. - С. 272-280. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2015_1_26 – (15.05.2020).

24. Dirven R. Pedagogical Grammar // Language Teaching, 1990, Vol. 23, N 1. – P. 1 - 18.

25. Harald C. Grammatical Processing in Language Learners / C. Harald, 2006. Applied Psycholinguistics 27, 3–42.
26. Richards J. C. Approaches and methods in language teaching / J.C.Richards. – New York : Cambridge University Press, 2014. – 90 p.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

27. Словник сучасної економіки Макміллана [Текст] / пер.з англ. О. Мороз, Т. Мороз ; голов.ред. Д. В. Пірс. - 4.вид. - К. : АртЕк, 2000. - 628 с.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

28. Александров В.М. СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ [Електронний ресурс] / В. М. Александров. – Режим доступу:http://visnykznu.org/issues/2010/ped_2010_2/005-17.pdf – (15.05.2020).
29. Черноватий Л.М., Карабан В.І. та ін. Практична граматики англійської мови з вправами [Електронний ресурс] / В.І. Карабан, Л.М. Черноватий. – Режим доступу: <http://vyahk.vk.vntu.edu.ua/file/148d19078f2d738c5318c27b3dac2135.pdf> – (15.05.2020).